

Ramon VIDAL DE BESALÚ

Obra completa

A cura d'Anton M. Espadaler.

Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 2018, 494 p.

El nou volum d'Anton M. Espadaler recupera un dels autors més enigmàtics i interessants de l'Edat Mitjana occitanocatalana, en tot l'amplíssim abast d'una obra que va obrir noves vies en la tradició trobadoresca i alhora va posar els fonaments per a tendències de llarg recorregut en la literatura catalana. Ben conegut per haver elaborat la primera gramàtica d'una llengua romànica, no és menys important la seva contribució al desenvolupament de la narrativa en vers, que constitueix, com assenyala Espadaler, “el fenomen de renovació més impactant de la literatura occitana” (p. 38).

Espadaler recull totes les obres atribuïdes a Ramon Vidal, fins i tot algunes peces líriques d'autoria dubtosa, prenent com a base la millor edició publicada. No retorna, doncs, als manuscrits per oferir-ne un nou text crític, però sí que espigola algunes lliçons dels aparats dels editors precedents (vegeu, en aquest sentit, les reflexions de la nota 226-227 a la p. 150). Les edicions disponibles palesen que tan indiscutible com la fama i la importància d'aquest autor és la seva discreta fortuna crítica que l'ha relegat en terra de ningú en els estudis medievals: l'origen català i la datació relativament tardana l'ha desplaçat del rovell de la historiografia occitana, sense que tampoc hagi estat acollit de ple pels estudis catalans, on representa més aviat un ancestre venerable però ben inserit en una cultura trobadoresca que només es tendeix a analitzar en la mesura que il·lumina la catalana. Ho reflecteix clarament la data de les edicions triades com a base, centenàries en més d'un cas. Entre les edicions modernes més completes amb què comptàvem fins ara, Hugh Field (Curial, 1989-91) s'ocupava de l'obra narrativa i lírica amb alguns elements infeliços en l'edició i en la interpretació, mentre que Giuseppe Tavani (Luni, 1999) publicava només el *Castia gilos* i l'obra lírica.

Tanmateix allí on es desplega la interpretació textual i literària d'Espadaler és sobretot en la traducció, les notes i, en particular, els assaigs introductoris de cada obra. Tots aquests elements es beneficien del seu profund coneixement del personatge, al qual ha dedicat un bon nombre de treballs recents que ara destil·la per donar-ne una imatge articulada, depurada de llocs comuns repetits i acumulats, i enriquida per noves aportacions. A banda de l'erudició –en el bon sentit de la paraula– que ho fa possible, cal destacar-hi també la virtut de la síntesi: tant a les pàgines de bon llegir que introdueixen cada obra com a les notes finals que discuteixen alguns aspectes concrets, identifiquen referents i entren en un diàleg més detallat amb la biblio-

grafia prèvia. Així el volum ressenyat apropa Ramon Vidal al lector d'una manera tan satisfactòria per als especialistes com per a aquells a qui els queda més lluny o ara el descobreixen. Aconsegueix de mantenir aquest delicat equilibri en unes pàgines plenes no només d'erudició sinó també de sentit comú, en un estil planer que amaga la complexitat d'algunes de les polèmiques que desentortolliga. En trobem un exemple a les primeres planes de la introducció, quan plantegen que del Ramon Vidal històric en sabem ben poca cosa. Tanmateix en destacar-ne la “inexcusable formació clerical” (p. 11), un aspecte essencial a les anàlisis subsegüents però del qual rarament es fa esment, Espadaler l'aprofita per refutar l'etern debat sobre la possibilitat que Vidal fos jueu. No es tracta d'un detall biogràfic menor, perquè ens portaria, evidentment, en una direcció ben diferent a l'hora de situar el personatge, la seva cultura i la seva obra.

Les eines amb què aconsegueix aquesta tasca tan difícil –però que fa semblar ben natural– comencen per la lectura aguda i rigorosa del text. És així quan glossa i interpreta els de Ramon Vidal i també quan en tria i comenta tants d'altres que ajuden a explicar l'obra del trobador. Espadaler s'excusa de no haver fet servir mitjans electrònics: o potser no se n'excusa sinó que se'n vanta, perquè el resultat d'aquesta recerca de fonts i llocs paral·lels revela clarament el mètode de treball “a partir de la lectura i la memòria” (p. 19), en proposar referents que no són apressats, ni troben la coincidència fàcil. Només cal veure la finor crítica amb què discuteix alguns termes complexos a la nota 2 de les *Razos de trobar*, analitzant les traduccions precedents i connectant-los amb altres passatges que els il·lumina (p. 416-418). Igualment remarcable és el profit que treu de les dades històriques per explorar i justificar el lloc en què cada text pot encaixar. Tot destriant els elements que configuren l'entorn coetani i mirant de vincular-los amb al·lusions fugisseres en l'obra vidaliana, aconsegueix afinar la datació de més d'un text, donar-ne claus interpretatives més precises i, en algunes ocasions, refutar propostes poc sòlides. És el cas de la seva interpretació d'“Abrils issia”, que aprofita les pistes proporcionades per la història del Dalí d'Alvernha i es basteix sobre unes coordenades geopolítiques avalades pel text, cosa que l'allunya de la polèmica subsegüent a la croada (p. 30); o de la proposta d'ajustar la datació de “So fo e·l temps” a un moment en què el mecenes Hug de Mataplana pogué estar “suau en sa maizo” (p. 184). O també de la refutació de les hipòtesis de Field sobre l'autoria i la lectura en clau del *Castia gilos*, el fonament de les quals Espadaler identifica en una interpretació insostenible del vers 102 (p. 302-303).

Tot i aquestes virtuts, la més gran d'aquest volum és la més evident des de la portada: la decisió de publicar les obres completes de Ramon Vidal. Com manifesten de manera palpable els manuscrits medievals, la lectura d'un text ve determinada per allò que té al costat. No serà el mateix, per exemple, llegir les *Razos de trobar* en aquest context que contrastades amb altres tractats gramaticals i poètics en l'edició de John Marshall (OUP, 1972). Aquest recull ens convida a llegir un corpus extraordinàriament variat com un tot, obra d'un autor que sosté i difon uns valors que considera fonamentals per a la civilització cortesa. En totes les composicions, Ramon

Vidal reflexiona sobre aspectes essencials de la literatura i la cultura trobadoresca, tot alertant sobre el perill que suposa la mala formació de trobadors, joglars i també del públic per a la seva supervivència. Les lectures d'Espadaler de diversos passatges de les narracions i del tractat convergeixen en aquesta direcció, i no en la d'una mera nostàlgia del passat que sovint se li ha atribuït. Vinculat, si més no en una època, amb els Mataplana i en contacte amb la noblesa propera a la corona, Ramon Vidal és una peça fonamental per entendre la cultura trobadoresca a Catalunya, tal com demostren gairebé totes les planes d'aquest volum i ho esbossa el panorama introductor (p. 12-19). No cal dir que això no disminueix en absolut la importància del seu paper en l'àmbit occità i europeu. Si és ben reconeguda, en aquest sentit, la primacia com a gramàtic, caldria parar força més atenció a les seves interessantíssimes noves rimades, seguint les pistes d'aquest volum. I més encara que les noves rimades, crec que és el perfil d'aquest personatge que per primer cop veiem, literalment el tenim a les mans, com una unitat, allò que ens hauria de fer rumiar i esperar la recerca.

La publicació d'aquest volum ha coincidit amb la recent jubilació d'Anton M. Espadaler. És una ocasió que convida a situar aquest treball en el context de la seva distingida trajectòria, marcada per importants contribucions al coneixement del *Curial e Güelfa* o la *Faula*, per magistrals panoràmiques sobre el conjunt de la literatura catalana medieval i reflexions sobre la vinculació entre cort i literatura, per esmentar només alguns aspectes destacats i evocar alguns dels seus treballs més llegits. Em sembla més interessant, però, mirar cap al futur. Perquè si al seu volum recent sobre la *Flamenca* hi afegim aquest Ramon Vidal, i el seu futur *Jaufre*, Espadaler ens haurà fet recuperar en poc temps obres cabdals de la literatura medieval, fites essencials de la literatura tardotrobadoresca, claus essencials per entendre les tendències culturals del segle XIII. Estic convençuda que totes plegades ens poden fer veure d'una altra manera aquest període essencial per entendre la cultura catalana medieval i la seva relació amb les cultures de l'entorn.

Miriam Cabré
ILCC-Universitat de Girona